IO. BAPTISTAE DONATII

DE AQVIS LVCENSIB.

quae vulgo Villenses appellantur

LIBER PRIMVS.

IN QVO NOSTRAE DE HARVM AQVARVM natura rationes prorsus alio modo se habent, ac quae allatae sunt a ceteris, qui hactenus de hisce scripserunt.

2

1

pons

LVCAE
Ex Biblioteca Octauiani Guidoboni.
CIↃ.IↃ.LXXX.

AD IOSIPPVM COLLIVM IO. FRANCISCI DE GAMBARA *S. R. E. Cardinalis Ampliss.*

PHILOSOPHVM, AC MEDICVM LVCEN. *Praestantissimum.*

IO. BAPTISTAE DONATII Praefatio.

VI in re medica ad illud cuncta sua incitat studia, unde laus emanat verissima, in scribendo non imperitiae praedam, sed solidae gloriolae instrumenta quaerit doctrinam, & exercitationem. doctrina autem excellenti nisi si nostra undiq. fulta videantur, nulla sunt, quae tractamus. Excercitationem vero non eam modo deposco, quae quasi muta est, & post opus ad nihilum plane recidit; sed eam, quae post opera egregie aggressa, & munera pulchre exequta summa cum laude custoditur, id est praeclaris traditur monimentis litterarum. Ac mihi sane in illos intuenti, qui in suis artibus ita exercentur, ut nihil

omnino scribant, illis sane similes esse videntur, qui duodecim scrupulis ludunt; quos ociosos esse vel Socratis sapientißimi hominis testimonio comprobare possumus. Ac tametsi eorum muneris functio quaedam sit, quae aliquid moliatur, & in materia eorum opera quasi cultura quaedam per belle exerceatur, ac consumatur; apud ipsos tamen minime residere videtur, quod edunt; quod in hac superat, & per se laudabile est, & nullum finem sequitur seipso praestantiorem. Merito igitur optimum esse censendum est agricolam illum, qui in rebus rusticis ita quotidie se exercet, ut non modo quoad viuit, quid ex usu sit, moneat, verum etiam post mortem. Et ciuem illum dignißimum esse existimandum est, qui a Deo Opt. Max. diligatur, qui non solum dum vitam agit de suorum ciuium commodis cogitat; verum etiam corporis vinculis liberatus Reip. emolumento est vel maximo. Quid de Medico sentiendum est, qui, cum artem plane diuinam tractet, & ipse summi poetae iudicio longe ceteris antecellat hominib. non modo morbis, qui salutem mortalium in discrimen adducunt, dum viuit, occurrit, sed etiam optimos libros relinquit voluntatis suae quosdam quasi perpetuos administros? Quam vero difficile sit in utraq; re excellere, ipsa praestantium medicorum paucitas satis (ut arbitror) indicabit; & omnino singulis aetatibus, singulos exellentes medicos non enumeramus. Ergo res medica pulcherrimum quoddam templum videtur, quod

excelso

excelso in loco positum faciles aditus minime habeat. Illud nonnulli tantummodo intuentes Deum Opt. Max. orant. Perpauci id pie, casteq. adeunt. Turpe autem est desidia in optimis studijs consenescere; Haud absurdum experiri quid nostrae valeant vires; pulchrum aliquid efficere posse reip. causa, ex quo ciues tui voluptatem, ac fructum aliquando colligant. Ego vero, studiosis opem aliquam ferre plane non possum; at eosdem excitare facile possum, qui arte medica annos XXII. intentus multa notarim, infinita prope desiderari cognouerim, quae nisi ab aliquo, qui & doctrina singulari, & diuturna exercitatione praestet omnibus, diligentius aliquando explicabuntur, ac illustrabuntur, verendum protinus est, ne res medica tandem conculcetur, ac proteratur. Equidem haud vereor, ne quemquam infinitus rerum labor deterreat, sed fortunam timeo, quae & bonis studijs, & Romano nomini inuida in hac Italiae luce huiusce artis perfectionem, expolitionemq. nunquam non perturbarit, ac impedierit: Galenus illius fluctibus diutius iactatus, id, quod suscepit, quoad potuit, egregie pertulit; at multa in illius voluminibus desiderari nobis videntur, & plurimorum iacturam librorum misere factam nouimus. Atque idem, cuius populi victoris imperium recusare non potuit, illius hac in parte foelicitatem inuidisse, & Romanorum auctoritatem medicorum quantum potuit minuisse visus est: quòd & Graece semper scripserit, &

Italos

Italos saepe acerbius vexarit. Tardius nostris adhanc artem excolendam accesserunt; at optimis profecto doctrinis exculti eam meliorem multo, ac nitidiorem fecissent, si cã pretinus amplecti voluissent. Sed fato nescio quo Italiae plane misero res medica ad hunc diem semper iacuit. verum quid ego superstitiosissimi fati nomen frustra hic interpono? Nos, nos inquam diuinae scientiae turpissimas sordes iniicimus, qui nullis instructi artibus ad eam perdiscendam nulla ratione accedimus; qui in scribendo ita versamur, ut molestam quandam, ac putidam infamiam perpetuo consequamur; qui cursum temere institutum, ita tenemus, ut circulatores potius, quam medicos esse videamur. Sed ut haec aequo animo ferenda sint, illud sane a me impetrare non possum, ut importunitatem nonnullorum non iniquo animo feram, qui eruditorum hominum conatus optimos turpissime accusare, & tertio quoque verbo in crimen vocare audeant. veruntamen haud despero fore aliquando, ut optima disciplina apud Principes viros principem locum suum obtineat; at malus animus, sensusq. nonnullorum funesti cõmutabiles sane mihi non videntur, quibus ego praeter diuinam prope propietatem tuam, nullum profecto habeo satis firmum praesidium, quod illis opponam; quod adhuc me sane sustentat. Patere obsecro, qui afflictos fortiter erigis, vt egregiam hanc tibi laudem tribuam, & omnibus seculis constanter praedicem; quam quo magis

com-

commemorabo, eo plures (mihi cre de) iuuabit pariter & excitabit. Quamobrem perge, quod facis te Deo dignißimum effingere, atque efficere; & hoc nomine te maxime suspice: quod id tua sedulitate consequutus sis, quod tibi nulla unquam posthac extorquere fortunae poterit iniuria. Vide tu, quo me mirificae virtutis tuae admiratio impulerit. Ego, qui in re medica nullus plane sim, haec nunc pauca ad te de Aquis scilicet Villensib. mox de ceteris statim acturus, si huic rationi nostrae tua praeclara accesserit auctoritas; scio ego te de hisce studijs propter eximiam doctrinam tuam vere iudicare, & propter excellentem exercitationem absolutioni, & immortalitati huiusce artis egregie posse satisfacere.

4

IOANNIS BAPTISTAE DONATII

DE AQVIS LVCENSIB.

quae vulgo appellantur Villenses

LIBER PRIMVS.

APIEBAM antea voluptatem animo sane haud mediocrem, cum audiebam doctos, disertosq. medicos praeclara quaedam de Aquis Lucensibus volumina edidisse; etenim cum res ipsa propter singularem eius vtilitatem digna sit, vt ab omnib. cognoscatur, tum vero propter eiusdem obscuritatem idonea semper visa est, vt in earum facultatib. peruestigandis honestioris ordinis medici omne suum studium ponerent. Nunc vero cum tribus hisce superiorib. annis, quos in natura earum perscrutanda totos plane consumpsi, facile animaduerterim partim eos ad scribendum de hisce Aquis animum appulisse, qui ea nunquam viderunt, quod abessent fortasse longe gentium; partim vero, qui, cum quid in aliorum sententias dici posset, haud facile inuenirent; & veritatis inuestigandae laborem ferre non possent grauissimum, ad aliorum sententias nullo negocio accesserunt; perspicio me in eum locum adductum, vt aut ingenue quicquid sentiam, mihi scribendum esse intelligam, aut reticendum, quod ciuibus, & necessariis meis maxime prodesse potest, & futurum aliquando est per honorificum. Resp. Lucensis peregrinos perpetuo hono

re afficit, obseruantia colit, optimum quemq. hospitio accipit; laborare igitur debemus, vt quae tot, tantosq. viros Principes amicitia quotannis nobis coniungunt Balneae, illis ornamento, ac praesidio non detrimento esse posint. Veruntamen hac in re nihil est, quod magis mea scribendo hactenus deterruerit, quàm nonnullorum importunitas, qui cum infesti omnib. sint, cursum laborum nostrorum nunquam non inflectere, ac reuocare conati sunt; neque enim aequum esse censent, mihi, qui cuncta caeteris facile concesserim, tantum sumere, vt ea, quae natura obscurissima sunt, solus videre posim; etenim in abditis, ac inuolutis rebus perpendendis caeteros ijs adiumentis caruisse verisimile non est, quibus me minime afluere facile sentio, quippe qui & fortunarum, & ingenioli mei tenuitatem, & meae infirmitatem valetudinis probe norim. At hi si scirent ea, quae palam natura ipsa ante oculos omnium aperte posuit, nostro saepe fieri vitio obscuriora; & in re, in qua plures reperiuntur aemuli, nec deest, quod in certamen veniat, omnium praecipue elucere solere industriam, audacter haec minus dictitarent. At ego omnes omnium maleuolorum voces nullas faciens, despiciens, contemnens meas omnes libere, sincereq. in medium afferam cogitationes; patriaeq. meae hunc fructum ingenioli mei, quantus, quantus est, beneuolo animo offeram, ac dicabo. qua in re cum industriam meam exercuero, praeclare sane positā eam esse arbitrabor, si nonnullum solertiae meae specimen ciuibus meis apparebit; amoris vero, & obseruantiae signa haud dubia, &
II. haud vulgaria oculis pene cernentur. Deliberatum autem mihi nunc est nimias contentiones omnes, inanesq. nonnullorum quaestiones protinus abijcere; & primo quoque tempore Villensium aquarum naturam, quae paullo mihi semper visa est occultior, quàm breuissime explicandam suscipere. Deinde quae in illis desiderari merito posse videntur, necessarioq. addi velim dilucide exponere. Postremo quae morborum genera ab illis abstergi nullo negocio posint, & qua ratione aegrotos aptiores facere oporteat, & quid animaduerti conueniat, ostendere. Haec si Deo Opt. Max volente, & adiuante (quod spero) perficiam, doctrinae, iudicij, & experientiae aliqua profecto elucebit nota.

Cum

Cum igitur de aquis Villensib. protinus acturi simus, aquarum III.
omnium naturam, montisq. situm exprimamus. Mons ille, ex quo aquae calidiores omnes defluunt, ab vrbe distat xvi. M P. qui omnibus ex partibus circuncisus non est; nanq. eius iugi pars, quae ad Septentrionem vergit, coniungitur cum alio maiori paullo altitudinis fastigio, qui Aquiloni officiens ad orientem Solem aestiuum conuersus, ac circumductus flumen attingit, quod Lima vulgo appellant. Huic vallis, & planities subest ab eodem flumine radices montis ab oriente, & a meridie subluuntur. Ab occasu vero, & Septentrione a Camalione, quae sub eiusdem montis radicibus, quae meridiem spectant, confluunt in Auxerim. ex omnibus autem partibus habet montes altissimos. ab occidente, & Septentrione Granaiolam, & Contronem; ab oriente, & meridie Contronem, & Menabium. Terra cultior est, & ferax, cuncta pene ibi nascuntur, ac nata coluntur. Castaneae vero non modo nascuntur, verum etiam egregiae fiunt. Vitibus fere cooperta tota terra est. locus salubris. Solum non omnino macrum, ac solutum, humidius multo, q̃ siccius. quinque reperiuntur in hoc monte calidioris aquae fontes. (Comitto nunc consulto veteres duccias, Balneas rubras olim apellatas, quae in radicibus montis positae iam nullo vsui sunt. ad occidentem spectant. Praetereo quoque fontem illum, qui D. Luciae dicatus est) in iugo prope montis, quod vergit ad occidentem Solem aestiuum, & Septentrionem Balneae D. Ioannis positae sunt, Paullo infra in medio fere monte sitae sunt Balneae calidiores, & ante eas planities P. circiter xv. ad occidentem vergunt. Ducciae sub hisce sitae sunt, ad meridiem aestiuum, & occidentem hibernum vergunt. Sub his positus est fons vulgo Barnabo appellatus, qui ad meridiem, & occidentem Solem vergit. Ad orientem vero aestiuum, & Septentrionem Villenses aquae. Fontes hi calidioris aquae, tametsi ab vno, & eodem erũpant monte, alio tamen, atque alio praeditae sunt odore, sapore, & facultate D. Ioannis aquae nullo odore, ac sapore praeditae videntur, pellucent. At Villenses odorem grauem proferunt, grauiorem multo aquae; quae quoniam vulgo calidiores appellantur, nos quoque aquas calidiores posthac appellabimus;

III omnium autem grauissimũ e fonte Barnabonis afflat; ab eo enim nomen accepit, qui in illis ceteris aquis explosis tandem aliquando ad sanitatem perductus est. In illius montis diuortio, quod ad occidentem spectat, saxa nigredine quadam oblita, & oleo delibuta videntur. incensa Iudaicum Bitumen referunt. In Barnabonis vero fonte oculis etiam ipsis statim, vbi aquae defluere incipiunt, apparet idem color. Villensis aquae labrum colore Rubricae infectum videmus. a quo autem loco ex Balneis Villensib. Limam versus aquae fossa ducta delabuntur, saxa ferrugine, vel potius nigredine quadam tincta videntur. Lintea si in eadem aqua abluantur, iactentur, fricentur, nunquam purgantur, & rubedine quadam infecta perpetuo obseruamus. In ea montis parte, quae orientem Solem hibernum spectat, reperitur haud vulgaris terrae Sinopicae copia. in vicinis montibus reperitur Gagates, quod & Reinerius Solnander testatum reliquit. Caloris caussas ita persequi certum est, vt ab Aristotele

IV. nunquam discedam; neque enim me fugit, diu, multumq. superiorib. annis ab eruditissimis viris hac de re in vtranque partem fuisse disputatum, qui ita ab eo desciuerunt, vt non caloris, sed ignis caussas sedulo quaeritarent; ea re maxime in fraudem inducti, quod fontes omnes calidiores igni, & aqua referri viderentur. at nec ignis, nec aqua separatim in aliquo fere reperitur. recte igitur fecit ille, qui non modo ignis, verum etiam caloris caussas nobis exponere voluit; omnis enim calor continuo ignis non est. hoc profecto significat cum scriptum reliquit. *Fontes omnes aquarum salsarum magna ex parte ante aliquando calidiores fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinctum fuisse.* Huius sententiam cur abiecerint nonnulli, & nouam quandam susceperint, non video; praesertim cum eam non ratio, sed ipsa res comprobare videatur. primum quod igni, aqua, & terra commistis, ignis quodam modo frigidus euadat; aqua acri, & praesenti ignis vi obrigere nullo modo possit; terra nec frigida, nec sicca sit, sed calidior, & humidior reddatur; quippe quae & ignis & aquae qualitatib. respondeat; & res omnes a calore calefactae primo quoque tempore salsiores reddantur; huc accedit, quod eorum, quae in terris gignuntur, sal ipsum primo procrea-

tur, & in nihil ipsum cuncta postremo dissoluuntur; quod & a Chi-
mistis egregie animaduersum est. Haec si vera sunt, quae nemo
vnquam inuentus est, qui in dubium reuocare ausus sit, caloris
profecto materiem non Alumen, non Bitumen, non Sulphur,
sed Sal potissimum erit; quod Sal primo quoque tempore creetur;
quod tametsi ex eiusdem verbis nullo negotio conijcere possi-
mus, quae tamen paullo post scripta sunt, proferam, vt vnus-
quisque per se idem commode possit percipere, *Quorum omniũ
caussa in ignis facultatem conijcienda est, quae aut in eis subsit, aut
certe exoriatur, necesse est*. Calidarum vero fontium caussae non
ignis facultati, sed ipsi igni protinus adscribendae sunt; haec
enim omnia ignis vi, ac potestate maxime accidunt, si Hippocr.
credimus, cuius materies ex sententia Aristotelis non Sal, sed
Sulphur esse censendum est; etenim cum aquae redditae sint sal-
siores a calore, accenso deinde igne a Sulphure, continuo eaedẽ
feruescant, necesse est: quae per Aluminosam terram pertransi-
re testatur Aristot. & quod Alumen terrae quaedam Salsugo sit;
& nescio qua pinguedine praeditum, & quod denique priores IV
partes obtineat Salis; post Sal enim, & ex ipso gignitur Sale, &
eius ope incendio protinus subuenitur; quod flammas mirifice
retardet, & in caussa est, vt ignis diutius perduret; namq. si so-
lum Sulphur subesset, continuo cuncta incenderentur, ac consume-
rentur. Odor ex Sulphure protinus sentitur; qui enim sagacius
aquas calidiores odorantur, Sulphure afflari maxime sentiunt;
namq. omnes aquae calidiores Sulphureo odore conditae viden-
tur. at sat scio multos aetate nostra repertos fuisse, qui illum
non Sulphuris, sed spirituum ignitorum odorem esse aliquan-
do censuerint; qui profecto fallacijs a veritate abducuntur; quip-
pe cum, & Aristotelis testimonijs ex lib. Metheor. & ex lib.
Problem. sumptis ab ingeniosiss. viris id luculente sit confirma-
tum. loca notiss. sunt. Calidiores autem omnes aquas sacras ap-
pellat idem Aristoteles, quod olim Herculi essent consecratae.
His accedunt auctoris de elementorum proprietatib. verba, quae
idem egregie demonstrant; postremo Sulphur omniũ metallorũ
materiẽ esse q̃ aptissimã notamus, quod, & Chimistae optime vi-
derunt. Excitatur vero ignis vel sua vi, vel fulminũ ictib. etenim

Fulmen

Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus, inde omnis flammarum diditus ardor.

Et quidem certe mons hic appositus fuit, vt in eo ignis protinus excitaretur. principio quod longe maioribus circundatus est montibus. quare & calidior locus redditur, deinde quod duobus fluminibus radices eius alluantur, quae calorem, quem subesse affirmamus, contrahere contrudere, ac denique augere facile possunt. In montib. vero subesse calorem haud vulgaré testis est auctor libelli de mūdo, q̃ vulgo Philoni ascribitur. is antiquiss. scriptor, & montes ab arborib. nihil omnino differre hac in re scriptum reliquit; & vim quandam igneam in terra conditam esse, eamq. sua vi cuncta sursum rapere, & proprium locum petere tradit. Ergo nihil mirum si terra aliquando efferatur, ac ita in summo contrahatur, vt in verticem tandem desinat, qua in re mirifice naturam ignis imitatur. Hoc loco ne quis frustra quaerat Sulphuris signa, & quasi impressa vestigia, nos ea, quae maxime Sulphuris suspicionem mouerent, paullo ante attulisse di-
VI. cimus, qua in re nullum errorem timemus. At illos opinione plane deceptos esse arbitramur, qui censuerunt in hoc loco Sulphur tantummodo ignis esse materiem; namq. meritò suspicamur non huius tantummodo copiam subesse. Cum autem affirmauerimus materiam caloris fontium Sulphur perpetuo esse, non continuo negauimus Sulphuri aliquid aliquando admixtum esse posse: cum enim multae erumpant aquae calidiores, quae alia, atque alia facultatae praeditae sint; alia atque alia quoque inesse verisimile est, quae & ignem protinus accendere, & alere, & eorum facultates, & cōmoda maxime permutare posint. Ego vero nimium libenter in hisce aquis Bitumen quoque reperiri affirmo, quod, quid aliud obsecro est, quam Sulphuris propria exhalatio? Bitumen enim Sulphurea, & cinerea parte commista procreatur. Hinc Sulphurea quae sunt, Bituminis odoré naribus protinus obiectare litteris prodit Aetius. Eadem permixta saepe inueniri solere testis est Aetnae auctor.

Sicq.

Commistum vento flagrare Bitumine Sulphur.

Perdifficile vero semper fuisse diiudicare ab hoc ne, an ab illo

ignis

ignis alatur, cum doctorum hominum controuersiae, tum vero Ouidii quoque carmina demonstrant.

Siue Bitumineae rapiunt incendia vires,
Luteaue exiguis ardescunt Sulphura fumis.

Propius accedo. Aquae istae (vt ita dicam) vnctuosae sunt, ac pinguiores; aut igitur Bitumen, aut Sulphur subsit, necesse est; namq. aqua tota tenuis minime est, aliquid igitur habet admixtum; at cum vnctuosae appareant, & crassiores, Bitumen continent; namq. Bitumen Sulphure crassius est, imo vero Bituminis natura (si cum Sulphure conferas) tota terra est. Huc accedit, quod non grauem, sed nidorosum odorem afflant; quae insignita est, & certa quaedam nota Bituminis. Notantur ad huc eiusdem signa Bituminis, quod aquas istas lenire, mollire, aliquando aluum exercere, vrinas saepe mouere, caput nō raro denique implere videamus. Aqua Barnabonis purgat; id vero Bitumini maxime acceptum refert grauiss. auctor Vitruuius. *Bituminosi (inquit) fontes interioris corporis vitia potionibus purgando mederi solent.* Aquae Villenses vrinā mouent; oleo igitur quodā pmixtae sunt at hoc oleum Bitumen esse antea probauimus, quod & ciere vrinam egregie potest, & aquarum in ventre iter munire, ac regere, idque oleum in ebrietatibus solere praestare Aristot. in Problem. auctor est. Proximis regionib. reperiri solere Gagatem, quae Bituminis species quaedam est locupletiss. testib. comprobauit Reinerius Solinander. Idem aliquando censuerunt optimi, ac doctissimi viri, quorum sententias cur nonnulli contra morem, institutumq maiorum tantopere contemnant, non video, qui in eruditorum virorum controuersiis medii fere semper esse voluerunt, & a neutris omnino dissentire nefas esse duxerunt. Iam vero in hisce aquis innatare pinguedinem quandam, & mulieres ipsae sentiunt, quae comas velut oleo delibutas post aquarum itellicidia sensibus percipiunt. Huc accedit, quod si caput illorum aquis Villensibus subricias, id neque abluere, neque purgare illis plane poteris; quod oleo diffusum caput videatur. Idem saxa ipsa testantur, quae cum attingimus, oleo quodam illita videntur, ac omnino nigriora. Illa fere ex Aristotele, pauca haec ab Hippocratis scriptis elicimus. VII.

Vbi,

Vbi, vbi (inquit) calidiores aquae exoriuntur, ibi aut aes, aut argentum, aut aurum, aut Sulphur, aut Alumen, aut Bitumen, aut Nitrū subest. Hic tametsi vniuersalia, & absoluta litteris mandet, singularia tamen ad illa facile accommodantur; & extra eos cancellos; quos ars ipsa sibi circundedit, minime egrediens cuncta fere enumerauit, quae quotidie in aquis sponte calidiorib. notare solemus; singularia minime percensuit, quae necessario consequerentur, praeteriit; quod in more positum sit apud Hippocr. ea silentio inuoluere. eius scripta, qui praetermittit, aut turpiter illum relinquit; quod breuiter cuncta persequatur; aut eius loca cum non laudat; quantum in se est, optimi viri famam delet, & turpiss. sibi inuidiae notam inurit. Ille autem non modo calidarum aquarum differentias, quae materiem spectant, diserte admodum explicauit, sed etiam earum facultates ante oculos posuit; etenim etsi omnes actu calidiores videantur, potestate tamen quasdam plane frigidas sentimus; recte ergo summis, interseq. maxime contrariis qualitatib. rem ipsam definiuit. Quod vero cunctae exsiccent, aperte testatum relinquit, cum subdit, ad excrementorum deiectionem prouocandam plane inutiles esse. complexiones autem, & copulationes caeterarum qualitatum omisit, quod ex illo nullo negocio colligi possint. Proprietates silentio minime inuoluit, quas quiuis intelligentia, aut cogitatione ex ipsa re separatim comprehendere potest; etenim si ad quid potissimum aurum appositum sit, cognouerimus, aquam, quae per illum transit, easdem obtinere facultates censendum est. Scriptum vero reliquit, *Vbi, vbi aquae calidiores nascuntur, ibi aut aes, aut aurum,* & quae sequuntur, quod non recte retro versetur oratio; nanq. raro metalla fodiuntur, vbi aquae calidiores profluant. Egregia omnino

IIX. hactenus intelligo esse iacta fundamenta omnium earum rerū, quae paullo post in mediū afferenda sunt. iam vt inquit ille.

Operta quae fuere, aperta sunt.

Cum enim luculente probauerimus praeter Sulphur, Bitumen quoque subesse, quae restant (vt spero) per se nullo negocio patebant; tum quod cetera palam sunt; tum quod, quae post hac ex promam, haud vereor, ne quisquam aspernetur, quasi ea nunq̄

nouerit

nouerit. Nihil simplex, nihil sincerum in rerum natura reperiri nouum non est; non aërem, non aquam, non ignem verum vsquam deprehendimus, cuncta sunt fucata, ac permixta, vnde illa Lucretii. III.

Nihil esse in promptu quorum natura tenetur,
Quorum genere ex vno constet principiorum;
Nec quicquam quod non permixto semine constet.

Raro autem fontes inuenies, qui vna tantūmodo re cōfusi videātur; saepe duo concurrunt, saepius alia, atque alia rerum genera ad ignem excitandum conueniunt. longior non ero. ex concertationibus medicorum, qui eorum naturam diligentissime persequuti sunt, nullo admonente cognosces. Magna sane illa inter homines doctissimos de Balneis Apponensibus controuersia minime ignota est. Sed quid ego aliena commemoro? in hisce nostris aquis cognoscendis nonne olim de eorum natura a summis medicis, ac philosophis summa contentione certatū est? qui, cum viderent ex vno, & eodem monte cunctas hasce aquas emanare, ita de hisce disseruerunt, vt nihil plane inter hosce fontes habere cōmune, atque coniunctum putarent; qui profecto neque loci naturam, nec positum sane animaduertisse arbitramur. Etenim cum multorum sententia in hoc monte ferri copia reperiatur, quod sinopicae magnam habeat abundantiam, verisimile est, cuncta posse reperiri, quae ferri naturae maxime cōueniant. Ferri autem vel Sinopicae primordium cum sit vaporosa exhalatio, ac siccior, quae in terrae cauernis in lapides maxime euadere solet, vnde & terra ignescit, & conflagratur; vbi, vbi illorum minera est, inuentum esse oportet ignem, vnde exhalatio quoque exoriatur, necesse est. Non latet autem nos in fodinis calorem nullum sentiri, non quod calor nullus subsit, sed quod idem in imo coniectus, conditusq. sit. Praeter cetera vero illum apprime ostendunt manantes ex huiusce modi fodinis calidiores aquae, quae plerunque tamen longe absunt, quorum caussas studiosi omnes admirantes diligentissime inuestigant. magis autem, ac minus feruent pro qualitate, & copia ignis impertiti, & pro vicinia Lacunarum. At hoc loco continere me nō possum, quin apud meos ciues testatum relinquam, quid hac de

re potissimum sentiam. Est quidem certe, cur in hoc monte nullam esse metalli fodinam merito suspicari queam, vel hoc argumento; quod perraro, vel potius nunquam aquarum fluxiones calidarum in fodinis animaduertantur; & quod nimium calorē maxime disiungamus a natura, cuius opera in terra igniculi potius quadam temperatione fieri, ac vigere obseruamus, quàm ignis vi maiori, ac virtute incredibili comburendi; & quod admixtione contrarii, & calor frangatur, & odor ad nares remissius feratur. Huc accedit, quod si cetera diligentius, quae in terrae cauernis procreantur, perpendamus, facile animaduertemus vno, aut altero excepto, Sulphure scilicet, ac Bitumine, ignem vix posse capere; immo si verum fateri velimus, igni maxime esse aduersaria & Sales omnes, & Alumina, & Atramenta. Hinc aquae ferreae vix aliquādo tepescere solent. Quod si ferueant, vni Sulphuri acceptum referre debemus; id enim est, quod solum (vt antea saepe diximus) in imo ignem posit excitare. Neque vero si Sinopicae copia reperitur, continuo quoque ferri copia subest; imo contra, vbi ferrum, ibi sinopicam protinus inueniri verisimile est. Ridiculos autem esse arbitror illos, qui eam rationem huic parem, & similem esse censent, si fumus est, igitur subest ignis. verumtamen haec alio in loco commodius; nunc quod proposuimus, diligentius persequamur, alio

IX. sumpto principio. Calori, qui terram non adeo belle concoxerit, si frigus superuenerit, ignisq; continuo refrixerit, terráq; sua vi astrinxerit; quaedam, quae acerba qualitate praedita sunt; linguamq; astringunt, gignere solere a summis philosophis iampridem traditum est; quae sane hoc in loco pulchre genita essent, nisi si loca caua Sulphuris plena, ac referta fuissent; quod ignem capiens, ac alens in causa est, vt aquae maxime ferueant; & impedimento est, quo minus ferrum procreetur; etenim (quod & antea admonuimus) nimius ille Sulphuris ardor modicum illum teporem, quo cuncta gignuntur, pellit, & grauissimum calorem efficit, quo & Bitumen, & nitrum genitum est. Huius natura propius accedit ad Sal, at purius est; illius ad Sulphur, at magis terrenum est. Veruntamen cum calor ille ab ijs, quae circunstant, mirifice retusus sit, egregia facta est

rerum conuersio, & perturbatio; & natura ab omni alia re, ad id, quod fortasse omnes habet numeros, id est ferrum procreandum traducta est. Ita enim natura comparatum est, cum id, quod primo contendit, efficere non potest, id, quod potest, protinus edere conetur. At quoniam eadem in operibus, quae facit, medijs transactis extrema non perficit, Alumen primo, & Salgemma, deinde Ochram, Rubricam, ac Sinopicam creauit, (pars enim, quae aridior est ignis virtute, quo ad eius fieri potest, augetur propter materiae similitudinem; at eadem, quoniam caloris vis frigore tandem intermoritur, humidiori de in re admota dissoluitur, ac rescinditur) paullo post fortasse ferrum erupturum, nisi maximus calor extitisset; ita enim natura fert, vt Rubrica a naturali calore magis, ac magis concocta in Sinopicam conuertatur, eaque in ferrum tandem euadat, Sinopica enim media est inter Rubricam, & ferrum. Mirificus vero est (quem nemo nescit) eius ordo, quem in hisce rebus procreandis nunquam non seruare solet. Terra alba calore lutea plane Ochra fit; ex hac Rubrica gignitur, ex Rubrica Sinopica procreatur, haec ferrum tandem profert. Quod an hoc loco subsit, pro certo affirmare non possum. Summa quaeque ferri indicia, quae solent, esse quidem video; at illud adesse minime sentio. Missa faciant aliquando ferri indicia, ipsum tandem ferrum prodeat. Doctis viris verba dare difficillimum est; rei tristitiam mitigabimus, si dicamus ferrum hoc in loco subesse posse haud obscuris, ac dubiis argumentis intelligi posse. Irasci illis temere minime debemus, qui suam libere in medium afferunt sententiam; sed illis, qui obscura pro certis, falsa pro veris nobis persuadere conantur. Quare ego non inficias eo sub hoc monte ferrum esse posse; at inanem esse omnem nostram orationem arbitror, nisi si res, quae fuerit, a nobis recte, atque ordine percepta, & cognita fuerit. oculis vero eam cernere debemus. Ergo satis mirari non queo illos, qui, quod oculis ipsis aspicere possunt, & debent, id tanquam abditum rationum vestigiis odorari conentur. rationes omnes contemnendas esse censeo, cum sensus, vbi consistant, locum protinus reperierunt.

X. Atque ego, cum diligentius, quae in hoc monte obseruantur, cum animo meo ago, & recolo; plane video cuncta optime conuenire. Mons ipse in locis frigidis positus est. circundatus est montibus altioribus, qui saepe niuibus oppleti, obrutiq. videntur, gelu hyeme cuncta rigent. Aquilo ventus per totum fere annum continuatus permanet. obturata sunt fere omnia, qua ceteri venti perflare solent. eius radices subluuntur duobus fluminibus, quae calorem a Sulphure excitatum mirifice frangere possunt; & frigiditas illa est plane in caussa, quo minus, quae cō sequi calorem maxime soleant, subsequantur; & denique alia, atq; alia procreentur, quae plurimum inter se distent. Quid enim tam contrarium est; quàm Sulphur, Sinopicae, Bitumen Ochrae? quae quamuis maxime pugnare videantur; inueniuntur tamen quaedam fere de industria inter ipsa interiecta nimirum Nitrū Salgemma, & Alumen; quae si tollas, cetera labefactabis; neq; enim natura furens mediis relictis extrema persequitur. merito igitur in imo conditum Sulphur est, quod calorem, vel potius ignem parit. Hoc Bitumen creat, & Nitrum, deinde Salgemma, & Alumen contrariis naturae studiis conflata, & in illis locis, in quibus maxime confligunt inter se calor, & frigus, procreata. Rubrica vero, & Sinopica in superiorib. montis partibus genita sunt; quod illae frigore maxime frigescant. Haec quidem for-

XI. tasse omnia cum ratione congruere, ac consentire videntur. Nūc experiamur, num quae apparent, ad ea, quae dicta sunt, recte accommodari posśint. Quae inferiori loco defluunt aquae Farnabonis plane feruent, quae res Sulphuris dat significationem. Bitumine affluunt; possumus id ex eo, quod aiuum resoluunt, tanquam ex quodam eius naturae indice certisśimo coniecturam facere. Oculis insignes inferre iniurias, quibus occurrere aliquando vix potuimus, ipse testis sum locupletisśimus. Cetera nō prosequar signa; neque enim me praeterit idē intelligi posse ex odore, quem grauisśimum ex hoc fonte eructare nemo ignorat. Nitrum, & Alumen in hoc desiderari affirmare non ausim, cum obseruauerim mirifice partibus imbecillorib. robur addere, & digerendi vim nactum esse maiorem multo, quam superiores, qui calidiores vocantur, etenim animaduertimus,

cum

dum aquae superiores nonnullis morbis remedio esse nō possent, ad hasce illico decursum esse, & morbo salutares praecipue inuētas fuisse. Ducciarum vero aquae, cum maxime ferueant, minime dubium dant signum Sulphuris. Nitri indicium minime latet, nunquam (fatebor enim) potui ad combusti marmoris coniecturam euadere, qui centies Lacunas viderim, & nihil nisi Bitumen vnquam animaduerterim. Quod vero illi marmor cōbustum putant, id Alumen, aut Salgemma conflagratum esse arbitror, quae ignis vim retundūt; & vt minus aquae incalescant, in caussa sunt. Deiecimus aliquando de industria in eius Lacunas lignum bipedale, quod aquas minime attigit, guttas Bituminis, quam plurimas suspensas, & aluminis combusti copiam ligno appositam, ac applicatam obseruauimus; quod ex sapore omnes nullo negocio intelleximus, at difficile est hoc ab illo distinguere. Quid ni? quod Alumen marmoris combusti quasi propagatio sit. Veruntamen cum haec pauca satis superq. esse possint ad eam vim, quam habent obtinendam, ac demonstrandam, ridiculum esse arbitror alia conquirere, ac inuestigare, quae idē, quod haec possunt, edant. In Balneis autem calidioribus Salgemma, Nitrumq. copiosius apparet etiam ijs, qui in Hippocaustum aliquando ingrediuntur. vaporib. vero Sulphureis ex locis terrae cauis easdem affluere aquas nemo sanus dubitauit. Aluminis quoque signa cuncta conueniunt; quae alij doctissimi viri tradiderunt, inculcare ventosi hominis esset. Illud tantum, quod, cum longius absint a terrae cauernis, vbi Sulphur ignem excitare multo ante monuimus, verisimile est Alumen ibi reperiri minime conflagratum. in hoc esse haud magnam Bituminis copiam, vt credam, facit, quod in his locis multi serpentes repeniantur, quos Bitumen nidore fugare solere testis est Plinius. In aquis Villensibus nulli inueniuntur; in quibus omnem controuersiam positam video. Hasce aquas ferri nullam partem Falopius quoque ferre existimauit. omnes eius facultates, ac virtutes vni Aluminis acceptas refert. nihil praeterea postulat. Nos quoque, qui ferrum subesse omnino affirmare non audemus, in eius sententiam facile iremus, nisi videremus contrariam in partem a nonnullis disputari, & illum valde vrgere solere; quippe,

XII. XIII. XIV.

qui Sinopicam ostentet; atque hi, nisi si continuo ferrum quoque subesse falso asseuerassent (neque enim recte retro versatur oratio) id, quod voluissent, sane constituissent. Tantum scrupulum illud remanet, quod eos perpetuo vehementissime terrsit, lutū scilicet ipsum ferrugineum, ac prope nigrum, quod ego totum Bitumini, Sinopicaeq. merito adscribo; cum enim pauco Bitumini haud vulgaris sit Sinopicae copia adiuncta, lapides, lutumq. plane nigrum reddere aqua profluens minime potest. Contra vero in fonte Barnabonis plane euenire notamus; in ipsa etenim aquarum fluxione cuncta nigriora apparent, quod nihil praeterea consociatum, confusumq. habeat, quod earum colorem mutare queat. At vbi erumpit aqua, secum effert album quoddā, salsum, & astringens, quo mulieres dentes per purgare solent. id cum circa canales frigiditate potissimū durari videamus, idē quasi sudorem quendam euocari merito censendū. Quid? nonne eandē rem in Elambico, vbi eadē aqua veluti ros profluxerit, subsidere cernimus, atque easdem plane reddere qualitates notamus? Salsedinem illam ex caliditate terram contraxisse haud negamus: & Alumen (quod ex Sale, & cum Sale antea gigni affirmauerimus) in his quoque locis subesse omnino inficiari non debemus, praesertim cum huiusce opinionis doctissimum virū auctorem cognoscamus, qui optime sciret Sal cum Alumine maximam semper habuisse societatē; & ab eodem Sale concitatas saepe ex aluo aquas depelli nemini obscurum sit. Id quidem praetermittendum non est, quod nuper in nonnullorum doctiss. medicorum scriptis animaduerti hasce aquas, & frigidiores particulas calidiores reddere, & frigidiores calefacere nullo negocio posse. vtrumque praestare sane haud valerent, nisi si Bitumen subesse fateremur, quod in hisce aquis modico tempore caleret, & astrictionis vim, quam habet Alumen, deliniret, & denique aditus patefaceret, quibus profecto prohiberetur, nisi nactum esset vehiculum, quo per illas partes sane quàm angustissimas, commode veheretur. Harum aquarum natura percepta mirari tandem desinamus, quid sit, quod iocinoris, ac Rhenum morbis tam belle subueniant. Vincere autem illos egregie iocinoris morbos obseruamus, qui vel intemperie vrgent, vel cum

materia ad iecur conuertuntur. neque vero eam vim obtinent a ferro, sed ab Alumine, & Rubrica sinopica. De Alumine iam satis dictum est. Rubricam vero Sinopicam iocinoris morbis conflictatis recte dari testis est Dioscorides. Ea nullo negocio diffluit, cum diluitur; eius rei haec potest afferri caussa; quod ea pars, quae aridior est, ab igne augeatur propter naturae similitudinem; ab eoq. continuo frangeretur, nisi si adiuncta re humida ita refrigeraretur, vt in aquam cõiecta minime concrescat, atque consolidetur, quod Bolo Armeno euenire notamus. Ea igitur cum adeo exsiccet, atque astringat, nihil mirum si tantum astrictio in Renibus tardet, vt Renes fiant saepe aptiores multo, quam antea ad calculos producendos. Ergo maior multo particulis omnib. corporis nostri ab hisce aquis robur accedit, quàm vasorum vacuitas. Faedem morbis omnibus ex alia parte excernente excitatis auxilio sunt. Menstrua largius profusa supprimunt. Gonoream sanant. Morbo autem Gallico vexatis potestas aquae facienda nó est. Summum saepissime vehicula quaedam comparanda sunt, quibus ex corpore haec eripiatur aquae. Longior oratio suscipienda non est de D. Ioan. Aquis, quippe, quod in eis nec ferrum, nec argentum, sed aqua tantummodo calidior sit, eaq. purissima. Ceteras autem, quae ex hoc monte decurrunt, aquas, calore quodam tepescere manifestum est, vna excepta, quae frigescere videtur. Vergit ad orientem Solem Aestiuum, & iuxta viam, quae ad templum ducit, erumpit. non longe omnino abest a fonte aquae Villensis; superiores montis partes occupauit. nihil ergo mirum, si hic locus propter frigiditatem Alumine maxime abundet; ad eius enim generationẽ frigiditas conueniat, necesse est. Hactenus naturã calidarum aquarum, quod multo ante polliciti fuimus, demonstrauimus, atque ita demonstrauimus, ut cuncta primum ex vno calore, dein ex frigiditate, quae cum calore hoc in loco prope praelio decertata est, pendeant, & oriantur. Sulphur in imo ignem accendit, quod non modo, vt aquae ferueant in caussa est, verum etiam Bitumen, & Nitrum procreat. Ex frigiditatis conflictatione Alumen primo quoque tempore exortum est, deinde Salgemma, tum Ochra, dein Rubrica, postremo Sinopica XV.

nopica

nopica, fortasse natura ferrum procreatura nisi calor, qui ex sulphure excitatur, naturalem calorem labefactasset. Nec vero aliud natura ipsa loqui videtur. cum aliquid (inquit) procreare consilium esset, Sulphur protuli, Bitumen genui, Nitrum peperi; frigore dein conflictata id, quod potui, potiusq. duxi, perfeci. Alumen, & Salgemmá procreaui, Ochram, Rubricam, sinopicam coagmentaui, quae iniuria, quam insignem mihi intulit frigiditas, ducta, conflataq. esse mecum omnes agnoscunt. Agnoscit autem hoc quoq. Alexander Puccinellius medicus eruditiss. qui & in harum aquarum natura inuestiganda, & aegrotis curandis summa cum laude perdiu versatus est. Ergo quod vnum nostra dudum spectauit industria, vt assequeremur, ad id propius scilicet accessimus; namq. ineptus sim, si hac in re certi aliquid definiam, in qua haud sum nescius per multos annos multos doctiss. & eloquentiss. viros magno cum labore versatos fuisse.

XVI. Nunc, quae iure, ac merito desiderari a nobis possunt, breuissime explicare aggrediamur. qua, in re satis mirari non possum, quid sit, quod, cum doctiss. quidam viri saepe ad has accesserint Aquas, nemo tamen adhuc extiterit, qui quid potissimum in hisce deesset, & necessario requireretur, litteris consignarit. illum vero, qui primus Villensium aquarum riuulos instituerit, qui commode capiti instillarent, qui vulgo Ducciae appellantur, ornandi locus praetermittendus non est; atque eius honori, qui omnem suam industriam, curam, operam ad nostram vtilitatem egregie contulerit, nostrum vicissim studiú aliquo in loco deesse turpe, atque adeo nefarium est. eas vidimus optimum, manifestumq. remedium esse ijs, qui capiti praediti calidiori, aut vertigine, aut aurium sonitu, aut materia haud ita multa, sed frigidiori opprimerentur, quib. caeteros riuulos magis nocere, quàm prodesse solere euentus ipse plerumq. comprobauit. etenim cum canales illi, quae Ducciae passim vocantur, magis calfacere experiremur, quàm capitis calidior temperatio postularet (habent enim Alumen, Nitrum, & Bitumen) ad hos aegrotos compellere solemus, qui modice omnino calēt, molliunt, digerunt, siccant, vt pote in quibus sit Bitumen, Alumen, Sinopica. nos vero in hisce curandis Galeni instituta

sequimur

sequimur. At quosdam habemus Galeni sectatoribus acerrimos aduersarios, qui pernegant huiuscemodi capitis temperamento calidiori riuulos illos aliquam inferre posse iniuriam; quibus cum nescio, quid afferimus ex Galeno, qui ita de hac re disputat. *Aquarum autem calidarum, quae sponte nascuntur, vsus hisce maxime nocere solet; etenim quae ex hisce Sulphureae, Bituminosaeq. sunt, propterea quod calefaciunt, calido naturaliter capiti sunt inimicissimae. Aluminosae vero, quoniam perangustos habitus meatus praecludunt; eas autem solas minime infestas experiretur (si tamen ad ipsas aliquando decurrendum est) quae dulciores sunt; hoc enim pacto cõmodius, tutiusq. multo dixeris; namq. quod vtilitatis etiam nonnihil consequturum sit, non perinde tuto dixeris, quandoquidem nec calidiores protinus forent, si nulla calfaciendi praeterea facultate praeditae essent.* Operaepraetium sane est eorum videre audaciam, nullo animi motu perturbati audacter affirmare audent Galenum calidarum aquarum naturam plane ignorasse. primum quod libri illi, quos conscribere aliquando pollicitus fuerat, plane desiderãtur; neque adhuc inuentus est aliquis, qui illos vnquam lectitasse memoriae mandarit; & ipse in duobus illis voluminib. quae de propriis libris inscripta sunt, de hisce nullã mentionem fecit; deinde quod ipse statim tradit; *Satius esse huiuscemodi aquas experientia cognoscere, quod raro extent.* Proh Dij immortales, quae est eorum ratio? qui Deos, hominesq. contemnentes haec in medium afferre conati sunt, quae falsa esse vel ij, qui haec promiscue produ͂t, ac promunt, sane haud ignorare arbitror. adeo'ne desidia, eos inuasit, vt cuncta miscere non dubitent? Galenũ XVII.
de Aquis calidioribus luculente quidem scripsisse, at librum aliquem de illis separatim minime confecisse notamus. quid tum? an si librum non confecit, continuo quaedam aut ignorasse, aut potius praeterisse dicendum est? non dicã id, quod ingeniosiss. quidam viri tradiderunt, obscura multa apud alios quoque grauissimos scriptores reperiri, in quibus illustrandis diu, multũq. a nostris elaboratum est; plura in iisdem saepe desiderari, in quibus inuestigandis omne industriae nostrae curriculum aliquando versatur, illud etiam silentio inuoluam, quod nemo non videt, nisi qui exorto Sole plane caecutit, quo magis ad haec ex-

plicanda accesserit Galen. eo clariorem orationis maxima cum dignitate splendorem quendam illuxisse. Id certe firmissime asseuerare possum (quod magis ad eam rē sane interest) quaecunq; de aquis calidiorib. ex eius libris effluxerint (multa enim, eaq; minime contemnenda ad nos peruenerunt) ita absoluta, ac perfecta esse, vt nihil ab illis abradi, nihil plane ad illa adiungi queat. Scriptor hic prudens, & accuratus caussam caloris fontium ne attigit quidem, quod eam ad philosophos maxime pertinere haud ignoraret. Aperte explicauit calidiores quasque aquas easdem obtinere facultates, per quae aut ignis excitatur, aut ipsae aliquā pcurrunt; adnotauit Sulphureas, & Marinas aquas bilē educere, Bituminosas, Nitrosas calfacere, attenuare, ac denique exsiccare; & vt easdē experimentis maxime cognoscamus, auctor fuit; cum enim medicus in vnaquaeq; re vel inuestiganda, vel praecipienda ratione primū, deinde experientia maxime nitatur; cū rationē satis superq secutus videretur, dextro innixus pede sinistrum tollens quasi progredi vellet, rationi experientiā adiunxit, id est, vt ad experientiam decurreremus, adhortatus est, quae singularium est. Quare mirifice laudauit Empiricos, qui stomacho imbecilliores ad aquas calidiores detrudebant, quas Vere, & Autumno, vt perpurgemur, recte assumi posse tradit; & salutariter in easdem aegros aliquando descendere solere memoriae mandauit. Commemorauit Albulas aquas vlceribus, & iis, qui morbis, qui alia parte excernente conflictantur, efficacissimum esse remedium, quod essent Aluminosae. Bituminosas, Nitrosas, Sulphureas aquas inter cutē laborantib. salutares. Narrauit in Lesbo longe a Mytilenis studiis fere xl. reperiri aquas calidiores, quae digerendi facultate praeditae sint, turbidiores, crassiores, salsiores, nimirum quod aqua maris floris Sale inquinata videretur. Haec egregie Galenus. quid ceteri? nonne eadem, quae ipse reliquit, vestigia persequuti sunt? praeclare inquies; at nefarium eosdem affirmare, in iis minime suam exercuisse industriam Galen. qui quas nunquam viderit aquas calidiores, prouisis nobis non tradiderit. Hi tametsi a Galen. via, ac ratione nunquam discedere videantur, in hac tamen re, mirum quantū se ab illa abstraxerint. homini imperito tu, qui calidiores aquas

nusquam

nusquam fortasse videris, Villensium aquarum naturam temere obtrudere audebis? haud magno sane negocio, quae alii luculente persequuti sunt, apertissime compilamus, festinanter exscribimus. Dii boni, quantum Galeni consilium distat ab ipsorum cogitationib. cui nihil nisi, quod compertum haberet, tradere deliberatum erat; cupiebat enim, vt studio maiori in aquarum calidarum natura cognoscenda operam nostram nauaremus; & omnino industriae plurimum adhibendum est in iis rebus, quae cũ vulgo obscuriora semper habita sunt, tum vero perpetuo prolabimtur. Quare multa quotidie in conspectum se dant, quae antea a natura quasi studiose abscondi videbantur, quae cum diligentius consideramus, faciliorem multo faciunt cognitionem caussarũ. Nihil ergo mirum, si quando maiores nostri hisce de rebus minus recte iudicare potuerunt. & est, cur illos merito aliquando excusemus; nanq. in ea quoque tempora inciderunt, quae praestantissimas quasq. artes expulerũt. Nos vero Dei opt. max. benignitate, patrum nostrorum virtute Galenum habemus, in cuius voluminibus cuncta reperiuntur, quae iuniores in sua cõiecerunt; cui cum summa quaedam debeant, tantum abest, vt ea aliquando soluere conentur, vt in eum acerbissima queq. iacetent. Sed quid hoc tantum? verum etiam falsis, ac insulsis declarationib. cuncta interturbant. Idcirco scribunt hasce aquas calidiores experientia esse cognoscendas, quod aliquid praeterea diuinitus eis accesserit; cum capiti instillant, inquiunt, continuo propria vi id, quod possunt, edunt. proprietatem enim maxime a ceteris priorib. ac posteriorib. qualitatib. seiunctam esse asserunt. Hi cum sensus, & experientiam praetergrediantur, & vanam profecto rem sectentur (quippe quae nunquam nisi posterius elucescat) nihil mirum si in tam difficili, ac lubrica re aliquando turpiter offendant; sensus enim quasi columnae quaedã Herculeae a natura in hisce rebus quasi mari immenso egregie collocatae sunt, in quas incurrere quidem licet, at easdem euertere, ac praeterire non licet. Hinc illa Pindari XIIX.

τὸ πόρσω
δ' ἐστι σοφοῖς ἄβατον
κ' ἀσόφοις.

Attamē id hoc pacto comprobare nituntur, quod Ducciae, quae calidiores omnino sunt, capitibus temperatura calidiorib. maxime prodesse nonnunquam obseruauerint. Audisse nōnullos ita disputantes Faloppium arbitror, qui ad haec nihil responderit, nisi vanam esse illorum rationem. noluit scilicet vir ille tempus terere in illis refellendis, quae nullam plane habent rationem. facile perspiciebat ad proprietates continuo confugere rerū imperitos, qui nihil reperiunt, quo id, quod volunt, efficiant. etsi enim a tota essentia, vel proprietate excitetur vniuscuiusq; munus; cuncta tamen ita effecta esse necesse est, vt habita ratione gradus temperaturae, ad quem se ipsa iam extulerunt, munus suum exequantur; illud enim exploratum est formam ex ipsa essentia manare; & idem, cui acceptam referimus temperiem, formam quoque protinus excitare. Qualitates vbi certae consequutae sunt, aliae atque aliae necessario procreantur. temperaturae, ex quibus colligi posse formam, quae cum qualitatibus plane pugnet, mihi quidem minime fit verisimile. & si in mixto cōtrariae notantur qualitates, non continuo forma, vel proprietas qualitatibus contraria exorietur; imo vero formarum similitudines similitudinem mixtionis excipere manifestum est, quā forma, vel proprietas consequitur, quasi quaedam eius perfectio, atque absolutio, non euersio, atque demolitio. Argumentum vero, quod addunt, nugatorium est; tentant enim haec remedia in capitibus calidiorib. contra atque rei medicae ratio, atq; ordo postulat; praecepta Galeni, cuius disciplinam falso se sequi dictitant, minime recipiunt, & experientiam denique aliter multo, atque curandi leges imperant, accipiunt; namq. in illis aperte cauetur, ne experientia a recta ratione desciscat. de hac lege quicquam diminuere nefas est, quam nobis non Galenus reliquit, sed natura eam nobis imposuit. at nihil aliquando ex illa detrimenti importatum est. quidni? qui illos ad hosce riuulos maxime impellant, qui humoribus minime redundent; qui humidiori victus ratione perpetuo vtantur; qui mane, & vesperi lactucam protinus assumant; huc accedit, quod aliquando eas consequuntur tempestatum qualitates, quae ad calorem frangendum quàm aptissimae sint; postremo quod aquae coelestes

ftes minime saepe desunt, quae in hisce regionib. vere, & Autumno praesertim largiores decidere solent: neque vero ea certa, rataq; habere oportet, quae bis, terue dubia experientia docuit; etenim infirma omnis experiētia est, quae rationis auxilio quasi non confidat; rem enim medicam, & ratione, & experientia procedere nouū nō est; vtraq; per se indigens altera alterius subsidio eget. Omnibus igitur meis sermonib; nomen eius merito il- XIX. lustrabo, qui riuulos aquarum Villensium excogitauit, quorum bonitas cum iampridem a multis, ac multis sit explorata, tū vero, cum frigidiores propter Aluminis copiā vulgo recte habeantur, quàm aptissima sunt iis, qui vertigine conflictantur, & vt post calidarum vsus ad hos protinus decurramus, dignissimae sunt; qui vt interdùm magis prosunt, sic post illos calidiores adhibiti praecipue salutares sunt; robur enim egregie capiti addere, & calorem, si quis forte suberit, perbelle finire solent. Antiquiores quiq; medici, vbi multa aqua calida caput perfudissent, tum tepida, dein frigida vtebantur; quod frigida mirifice capiti prodesse existimarent; quid nos facere debemus, qui antiquorum disciplinam, institutaq; sequimur, qui hasce aquas, quasi praeclarissima dona quaedam Dei opt. max. habemus, quae frigiditatem illàm summam minime nactae sunt, quā nostri tantopere reformidant? Hoc non modo Cornelius Celsus, verumetiā Caelius Aurelianus, vel potius Soranus egregie animaduertit, eius haec sunt verba. *Vtendum etiam fomentis, siuè vehementib. illisionib. aquarū Graeci, cathbeclysmos appellant; & primo calidarū, deinde frigidarum. Ordinandae etiam mutationes earum ad vsus naturalium aquarum scilicet, quae non odore percurrunt?* & alio loc. *Itē vsus adhibendus aquarum naturalium, tum calidarum, tum frigidarum, vt sunt in Italia; quae appellatae sunt Albulae; vel Cotilae.* Albulas vero frigidiori facultate praeditas esse paullo ante tradiderat. Hisce autem stillicidiis capita supponere debemus morbo precipitante. Veruntamen, vt idem de loco, vbi tantum su- XX. darent aegroti, maxime vellem, vt attentius cogitasset; nanq; eum locum in curationib. morborum, qui renes vexant, optime conuenire testatur primū Archigenes deinde, Aëtius, qui Smegma Archigenis refert; & quod referat, idem laudet, comprobetq;

betq. necesse est. componitur ex hisce. Piperis, Calcis viuae, Sinapis, foecis vini vsti, staphidis siluestris; Nitri, Adarcis, Pumicis, Aluminis scissi, Sulphuris viui sing. par. portiones. &, vt eo sudans in Hippocausto, vel caldario vteretur aeger, iubebat. is enim locus in Aquis ad sudandum fuit, qui locus quoque Assa à veterib. est appellatus. Idem paullo infra apertius multo tradit, cum enim ea remedia perquireret, quae & vesicae & renũ calculis maxime conuenirent, praestantissimũ remedium adscripsit, quod habet Alliorum nuclos vii. Piperis G. ix. quod ex vino praebet in Balneo, postquam in calidiorem eius locum descenderit. Haec Aëtius. Paullus sanguinem Hircinum, Cicadas, Lapidem Iudaicum ex mulso in calidiori Balnei solio, vt detur, imperat. Idem Soranus, *In Lienosis, & iocinorosis vsum naturaliũ aquarum, atque natationem marittimam, & vaporationem locorum natura spirantium, quo etiam sudores moneant*, maxime probat. Naturaliũ etiam aquarũ laudat exhalationẽ in Regio morbo; quippe quae sudores non modo elicere, verũ etiam effundere possit; vapores autem quanto longius a terra, & ab aqua eructant, tanto sicciores, & aridiores esse verisimile est. Et Aëtius deniq; ea medicamẽta, quae Icteris potui dari solent, maxime praebet, cum aeger in calidã descenderit. Ego vero, quae mihi verissima in mẽtem iampridẽ venerunt, ne nunc quidẽ, cur abiiciã, satis perspicio. ad has aquas in renum vitiis curandis decurrimus; quippe qui Balnearum vsum temporũ iniuria iandudũ amisimus, in quib. multa, eaq; egregia medicamẽta vsurpabant optimi quiq; medici; haec Dei summa Benignitate accepimus, in quib. ea medicamenta e tenebris eruere, & ad vsum promere cõmodius multo, quàm perantiqui illi possumus; quod nacti simus ad sudorẽ eliciẽdũ vapores illos, qui ex ea aqua efferantur, quae renũ mala euincit egregie. Multos praeterea ad hasce aquas quotidie accedere videmus, in quorũ corporis habitu humores plane superfluũt, quos medicamentis magno cũ aegrorũ malo, atq; incommodo intus adiicere aliquando conamur. quod omnino perficere operosum est; difficilius enim esse scriptũ reliquit Galen. ea discutere, quae in carnibus coierunt, quàm ea, quae in aliqua sede conclusa sunt, extrudere. Huc accedit, quod, qui extra feruntur humores, re-

ðe

& minime intro reuocantur; neque, qui intus tendunt, foras cómode prodeunt. Reperiuntur adhuc multi, qui aliis, atq; aliis morborũ generib. laborãt, quibus sudatorium praesens solet esse remedium. eos minime enumerabo, tum quod in promptu sunt, tum quod cuncta protinus contrahere deliberatum mihi est. Super Baias in Myrtetis erant sudationes. Assas sudationes in nostro habemus calidiori. abesse igitur non potest, quin eiusdem medici sit, qui varia sudatoria ignoret, haec improbare. Vehementer etiam desiderarem; vt aliquid de Balneolis, seu Alueis, seu labris, quibus aqua frigida includeretur, commentatus esset, cuius vsus necessitas saepe incidit. ne multis, id luculente tradidit Aëtius his verbis. *Confert & naturalium aquarum calidarum, & frigidarum vsus*. Ac ne quis putaret de illis aquis, quae huiusce modi virtute praeditae essent, illũ non agere, paullo post subdit. *Aquisq. naturalibus principio quidem calidis, dein quoq; frigidis, praecipueq. Sulphureis, ac Bituminosis*. Et in coxendico morbo probat naturalium aquarum vsum inter initia quidem calidarum, dein etiam frigidarum; quod & in Podagrae curatione sedulo obseruandum censeo. Ego vero hac in re id, quod verissimũ est, cur silẽtio inuoluam, sane non dispicio. Harum aquarũ calidarum beneficio nulli aegro sanitatem hactenus restitutã vidi, at ea ratione curandi plures ad sanitatem perductos obseruaui. Frigidarũ etiã vsus aquarum exploratus est ab Alexandro Tralliano, qui sanguinem Hircinum praebet, cum aeger in frigidam descendit, & Caelius Aurelianus. *Vtraque enim haec (inquit) passioni subiecta sunt, vt etiam stupor corporis, vel frigidus torpor, quem non semper necessario vaporationibus calidis, verum etiam frigore adhibito releuamus.* Nihil est de frigidae aquae vsu, quod praeterea addamus; plures enim video, qui haec erudite persequuti sunt. Nunc de riuulo illo pauca quaedam dicenda sunt, quem paullo ante Barnabonis vocauimus, ad quem saepe decurrimus, cum calidiores illi nos plane frustrati sint. ille Bitumen copiosius habet; quod aluum deiiciat, ceteras vero partes molliat, digerat, paullum corroboret; quod in eo Alumen quoque inesse videamus. ei autem adiunctam quandam Nitri partem verisimile esse videtur; neque eum diutius negligere debemus, ne nostra culpa intereat

XXI. (margin, beside "Vehementer")

XXII. (margin, beside "Nunc de riuulo illo")

ea aqua, quae maximo aliquando nobis emolimento esse posit. cum vero eius aquae potionib. corpora saepissime perpurgētur, miror sane, quid sit, quod nos, quae vsus explorauit, tantopere contemnamus, fastidimus, respuamus. Ego, quo facilius aquarū Villensium potiones per aluum transeant, ad has frequenter decurrere soleo; praebeo vero illius aquae ciathos iii adiecto tātillo Sacchari rubei, aut Sy. ros. Lax. aut Mannae vnc. vna, aut altera; eam per venas nunquam penetrare obseruaui. ceteras minime enumerabo virtutes, quas vel ipsae mulierculae haud ignorāt; & a nobis paullo ante diligentius sunt explicatae; quod scilicet vitiosos humores caliditate discutiāt, astrictione omnes corporis nostri particulas roborent, dissoluta corpora fouendo reficiant. De structura Balnearum verbum non addā. Illud tantum, quod praeterire nefas esse duco, quod saluti aegrotantium plurimum conferre posse arbitror. Quid illud est? vt & calidarium, & tepidarium exaedificetur. Adiiciendi aluuei, vel labra muliebria, & virilia, quae e regione collocentur, ita vt calidarium mediū relinquatur; hac enim ratione si fiant, erunt Aquae

XXIII. sane (vt arbitror) vtiliores. In cunctis vero Balneis Apoditeria necessario requiri multi quoque ante nos animaduerterunt. In Aquis autem Villensib. velim, vt tria saltem aquae illius vel castella, vel receptacula, quae Graeci (vt arbitror) πύλους vocant, in quibus tantum aquae concludi velim, quantū Alueolos, vel Labros, vel Balneolas iterum complere possint, & ex illis receptaculis in Alueolos, in quibus aegroti descendunt, quoties

XXIV. velimus, copiosissime redundet. Venio nunc ad postremum illud, quod antea proposuimus, in quo omnes protinus monitos, & oratos velim, vt si bene audire, magnamq. infamiam fugere velint, eos potissimum ad hasce aquas detrudant, qui contrariis aquae, quae emittitur, vitiis periclitantur. ijs enim, qui molliorem ventrem, & humidiorem, & pituitosiorem nacti sunt, remedio maxime esse solent hae aquae ex Hippoc. etiam sentētia, quod venter protinus exsiccari postulet. At reperiuntur nonnulli, qui haec contemnentes, quae ad pristinam valetudinem reuocandam instrumenta esse debebant, ijs ad perniciem aegrotantium aliquando abutantur. id vt iterum moleste iteriiciam,

facit Aëtij auctoritas, qui in ijs, quorũ capita a caussa calidiori vexantur, cuncta calidiora medicamenta explodit, ac eijcit. *Praesertim vero nocere (inquit) solet vsus aquarum sua ui calidarum.* dein verba Galeni adscripsit; *quae enim Sulphurea sũt, ac Bituminis odorẽ naribus obijciunt ob eius scilicet caliditatem aduersissima sunt capitib. temperatura calidiorib. quae autem Aluminosae sunt, propter astrictionem capitis temperamento calidiori minime conducunt; neque.n. potis est inueniri; quae sua sponte calidiores sint, quibus non aliqua medicamenti vitiosa qualitas sit coniuncta.* Dij boni illud quantũ est, quod his Balnearũ vel ministris, vel curatorib. quos aut mediastinos, aut mediastrinos veteres vocabant, potissimũ sacras hasce Balneas locamus, qui non modo omnium disciplinarũ rudes, verũ etiam morib. rustici sunt, ac agrestes? Hi vt experientiam sequãtur, quae nulla ratione nititur, lucro tamen mirum inmodum eosdem duci videmus; nanq. futili eorum cantilena, quid aliud quaerunt nisi, vt quam plurimum lucri faciant, & paruo precio Balneas redimant? Huic malo, quod Hospites, quorum amicitiam Respub. nostra cupidissime semper appetiuit, & ad eam voluntas ciuium meorum semper noui aliquid attulit, plane eijcit, ac extrudit, omnes mederi debemus. Veruntamen cum in hisce aquis Villensib. & Sinopica, & Alumen, & Bitumen insit, verissimum illud erit quod a nonnullis multo ante traditum est, & calidiores quasdam particulas frigidiores reddere, & frigidiores calfacere nullo negocio posse; etenim cũ Bituminis qualitates ipsae pugnent cũ iis, quibus Sinopica praedita est, contrarias protinus qualitates aquam hanc obtinere verisimile est. quae res cum a veterib. egregie perspecta esset medicis, ne cui esset ignota, curarunt, vt in marmoream tabulam protinus incideretur, & eodem in loco pulcherrime figeretur; eam quod propalam constituta sit, hoc loco adscribemus.

CONFERT Cunctis capitis membris: curat omnes stomachi morbos, appetitum excitat, digestionem conciliat, uomitum restringit, sanat cuncta Hepatis uitia. Hepatis, & uenarum opilationes aperit. colorem optimum facit, confert passionib. splenis, sanat ulcera Pulmonis, mundat Renes. Lapidem cōminuit. Arenulas prohibet. Macros impinguat. Lepram curat non confirmatam. Bibita antiquas febres expellit. Matricis uitia clysterizata curat. toto corpore ulcera sanat. xxx. lauātur dieb. qui ea utuntur. iix. uel x. bibitur purgatione PRAEMISSA.

XXV. Illud interea animaduertendum, quod multos quoque alios diligentissime obseruasse uideo, hasce aquas perbelle quidem pondere, ac copia extrudere solere arenulas, lapillosq. si qui renibus adhaeserint, at in illis flexuosis itinerib. tantum uel roboris, uel astrictionis relinquere solere, vt renes aptiores multo dein fiant ad lapides procreandos, nisi malo diuinum occurrat medici cōsilium. Illud argumento est, quod idem aegroti saepe petant, quaerant, tentent remedium. huiusce detrimenti culpam sustinet Rubricae, Sinopidae, & Aluminis copia, quo tantū affluunt Villenses aquae, vt vir doctissimus solum Alumen in hisce aquis inesse aliquando censuerit. Nos in tempore proferre solemus illa remedia, quae vel vrinam citare, vel particulas illas maxime lenire solent, & possint. Si renes calidiores sint Syr. Violaceum, aut Capill. ven. praebemus; sin frigidiores sint, & materiae frigidioris nonnihil etiam in ipsis haerere suspicemur; (ea enim captam semel sedem diutius tenere solet) ad Syr. Eringii, aut ad Syr. Hissopi ex Oximellite, aut ad Valerianam, Agrimonium, Absinthium Troc. Alchachengi, aut denique ad nostrum in huiuscemodi casu efficacissimum confugimus. Decoctū Lignisancti (illa victus ratione reiecta, qua vulgo yti solemus, cum huiusmodi remedium vsurpamus) saepe praebuis

bui, quod hum. idiotib. temperaturis conueniens fuit remediũ. Notaui ſaepe aſſumptam aquam nunquam aliquando transfuere, quod intus aliquid opponatur, in quo extrudendo multum operae interdum fruſtra ponimus, non alia (quod diligenter qui dē obſeruiant) de cauſſa, niſi quod in ſtomaco haud vulgaris coaceruata ſit humorum copia pituitoſorum, qui calidioribus medicamentis propulſi, in omneſq. venas diuiſi eas obturant ac infarciunt. illi vero generantur, quod in apetendo minime ſaepe nobis temperemus. Hos in inferiora depello Agarico potiſsimum, ac Rhab. nunquã fere medicamento, quod Scamoneam habeat; quod nonnullam ſtomacho inferat iniuriam, & vt meam partem humores vertantur, in cauſſa eſſe ſoleat. Quod vero ad Sy. pertinet non vi. aut vii. ſed x. aut xv. aut xx. vt darentur, aliquando imperaui; vix enim credibile eſt, quam difficile ſit interdum corpora ſuperuacuis humorib. plane liberare. efficaciſsimum egregiumq. expertus ſum Syr. de Abſinthio; mirifice enim eũ vrinã mouere animaduerti, renibus robur addere, virtutem, quae retinet, firmã facere, quod & Dioſcoridem deinceps adnotaſſe cognoui. cum autem aſſumere iubeo ex decocto Hiſſopi, ſem. Maluae, Paſſularum, poſt coenam ſaepe huiuſcemodi medicamentũ perſcribo, quod habet Paſſularũ vnc. 1. Liquiritiae, ſem. Halicha bi, vel Anonidis rad. cort. Sing. ʒ. 1. Rhab. ʒ. 1. 5. Tragacanti vnc. 5. Sacchari candi. vnc. 1. 5. excipiuntur Sy. Hiſſopi. Cũ aũt aqua cum vrina minime editur, perpendendum, num eius curſus in inteſtinis conſtiterit, an venae eam abſorpſerint, an in veſsica haeſerit, ſi ad inteſtina tota confluxerit, colligitur id ex tenſione & tumore; culpã ſuſtinent venae Meſeraicae praecluſae, quae aquae profluuium comprimunt. excluditur aqua Clyſteriis, aut ſuppoſitoriis appellatis. Clyſter eiuſmodi eſſe debet. Calamenti, Hyſſopi, feniculi, Polipodii ſing. m. 5. Centauriae minoris m. 1. decoquuntur ex aqua Tettuccii. Hiſce adiungũt Hyerae picrae, Benedictae ſing. vnc. 5. mellis roſ. vnc. iii. ol. Raitacer vn. iiii. XXVI.

ſim? at ſimul incoquere ſolemus ex aqua ſcilicet Tettuccii Agarici, Colloquintidos, rad. Ebuli, Cucumeris Aſinini ſing. vnc. ii. Sin in veſsica ſubſtiterit, eam oleo Scorpionum inungimus; in eam etiam, vt Caſtoreum cum oleo rutae confuſum inijciatur, curamus. eadem in aluum recte indi poſſunt. & aliquando in eam dedimus Falernum in quo, vt decoqueretur, Feniculus, Ciminum, Anyſus, Origanum, Ruta, imperauimus. Nonnunquã auxilio fuit Cathaplaſma, in quo erat Porrum, Allium, Farina Lupinorũ, ſem. Lini, Foenigraeci. ſaepe veruecis zirbum, quẽ appellãt, dũ caleret, impoſuimus. haud raro iuſsimus, vt aeger in latere ſederet igne calfacto, & vino aſperſo albo. Eadem aliquãdo
XXVII minime deſtillare ſolet, quod annus anteceſſerit humidior, & calidior; neque enim veriſimile eſt aquas tametſi terra abſtruſas abeſſe omnino poſſe ab aquarum, & temporum iniuriis. praeſertim cum Ariſtoteles teſtatum reliquerit aquae dulcis copiam ad calidiorem profluentem aliquando adiungi ſolere. Hinc in Veris flexu recte dantur, & inter Aeſtatis initia, necnõ Autumno praeſertim ſi calidior, & ſiccior extiterit. Ego vero anno CIↃ. IↃ. LXXIX. in quo profecto aquae ingentes fuere, per paucos omnino aquam illam excluſiſſe notaui. Nullis excidit, qui ita corpore facti erant, vt humidiores, frigidioreſq. viderentur. atque aëris vitia ac incommoda lenire poſſumus, propulſare non poſſumus. Probare minime poſſum, quod nonnullos facti-
XXIIX. tare audio, vt aut Scamoneam, aut Elaterium Villerſib. aquis admiſceant; ego vel ad puluerem Lumbricorum terreſtrium, vel ad ſem. Halicacabi, vel ad Barnabonis Fontem recurro; huius aquas, ſi nihil eis praeterea additũ ſit, vrinam egregie trahere vſu perſaepe comperi. Sin aut Manna, aut Syr. roſ. Lax. aut tale aliquid adiunctum ſit, ventrem exinanire. ad hoc probandũ ſingularis ratio reperta iam eſt; etenim cum fontem illum. Bitumine magis affluere, quam ceteros veriſimile ſit, quod prope infimum montis locum teneat (Bitumen enim poſt Sulphur, vel potius ex Sulphure procreatur) & cum ſimili in genere tametſi inferiori ordine collocatus ſit, naturali quadam quoque cognatione cum hac iungatur, profecto fas non eſt dubitare; quin, cum haec aqua in corpus init, in cauſſa futura ſit, vt facilius multo

aqua

aqua Villensis calore duce, comite Bitumine per venas permeet; ni vis maior aliqua accesserit, quae in intestina eam compellant, De Scamonea, ac de Elaterio plura scribenda non sunt, quod haec quid boni, quid mali afferre posint, nemini ignotum iam esse arbitror. Cum aquam Villensem praebemus. vt quarto quoque die aegri conquiescant, iubemus. Sin vomitum eadem aqua excusserit, alia protinus superbibenda est. quae excernitur adseruanda; neque enim alienum est, & aquam, & vrinam metiri, quae tota interdiu extrudi aliquãdo minime solet, noctu saepissime. Prandio parum assumere assuescimus. in coena damus cibũ copiosiorem, tenuem tamen, & simplicem. Somnus post prandiũ maxime alienus est. Postq̃ aquam totam assumpserint, conser. coton. ex Saccharo vnc. 5. vt assumant aegroti, hortamur. Quod autem omnibus fere aquam Tettuccii inter initia praebeant, id ego omnino laudare non possum, in iis praesertim, qui temperatura sicciori praediti sunt. Illud nemo non agnoscit eandẽ aquã priores venas minime transire; at nos saepe notauimus bonam, magnamq. eius partem cum vrina protinus excerni in iis, in quibus vrinae itinera maxime patent; verum haec alias, & suo loco. XXIX. Aëtius scriptum reliquit *post calculos expulsos naturalium quidem Aquarum vsu probari*; *at*, subdit: *Lauent non saepe, vngantur autem frequenter*. nimirum videbat vir ille, cui haec aetas merito plurimum defert, quod si prolapsis calculis frequenter in calidarum aquarum Balneis descenderent aegroti, necessario primo calfieri renes, & continuo calculum renasci posse: deinde, calorem illum in caussa esse posse, vt humores in partem aegritudine affectam facilius delaberentur, praesertim si totum corpus superuacaneis omnibus liberatum non esset. At Synapismos adhibet idem, inquies. quid tum? qui illud κοινὸν παράγγελμα memoria teneret, quod a Galeno traditum est, in omnibus fere morbis, quos vitiosi succi excitarint, in extremo calfacientib. & exsiccantib. vtendum esse. Quantum vero interuallum interie- XXX.

dicitur, tutelae protinus subiiciatur, necesse est. atque hic illam omnium iudicio vincit, ac superat. nos vero non modo, vt aegroti in aquas hasce Villenses bis in die descendant, admonemus, hortamur, iubemus, quos notaui tardius omnino percuratos esse, & morbum aliquando se extulisse; sed etiam haec iacent remedia, in quibus posita est multorum sanatio. Adscribit Aëtius aliud Archigenis Malagma ad hoc maxime efficax, ad quod ego decurrere soleo, cum cetera nulla sunt. id, vt perpendant studiosi, & eius opera aliquando vtantur, excribere volui. in eo sunt Picis liquidioris Hem. ii. 5. cerae Resinae pinus, Sulphuris viui sing. lib. 1. 5. Staphis agrestis. Besse. Galbani sexunce. Hoc nulla fere in re (praesertim si eius facultates, non ex quibus factum sit, perpenderimus) discrepat ab eo, quod multo ante positum est. quod ne intereat, a vobis maxime prouidendum est, qui strenue rem medicam excolitis, qui optimis disciplinis instructi summa cum laude languentes leuatis, ac iuuatis.

XXXI. Antequam vero descendamus in Balneas, aut aquae poculum exhauriamus, leuiter ambulandum, aut corpora fricanda esse nemo ignorare debet, tametsi pleriq. ignorent, perpauci ea vtantur. Sine exercitatione aliqua in Balneas descendere veteres minime solitos fuisse, ex Galeni voluminib. nullo negocio intelligitur. Tradunt idem multi, ad quos ego illos libenter reiiciam, qui haec lectitabunt, ne ab aliorũ lectione omnes de idustria abstrahere velle videar. etenim & dum perpotarent aquam, voluptate quadam perfunderentur aegroti; & ventriculus calore illo aquae, quam recipit veluti blanditiis quibusdam delinitus, melius eam concoqueret; & membra denique iisdem capta illecebris eandem aquam cupidius arriperent; & melius ex iecinore in vesicam deducerent. Nostri autem iis ludis non tantũmodo delectantur, quibus cum ludunt, ociose sedendum sit (aut enim latrunculis, aut tabellis pictis, aut alea excercentur) verum etiam hi ludi magnificentissimi habentur, quorum sane nullus modus retinetur. Haec pauca, quae de Aquis Villensib.

FINIS.

QVAE IN HOC VOLVMINE Continentur.

PRIMA PARTICVLA.

SECVNDA PARTICVLA.

TERTIA PARTICVLA.

FINIS.

Lucae apud Vinc. Busdracum CIↃ. IↃ. LXXX.
De consensu Superiorum.

…sce aquas experientia esse cognosc…

…lenses frigidiores probantur.
…ineis exaedificanda.
…adseruanda.
…structura.
…ia, in Villensib. etiam aquarum &
…exaedificanda.
PARTICVLA.
…qui contrarijs aquae, quae cari…,
Villenses praeterea aquas, & cal…
…eddere, & calidiores frigefacere pl…
…quid relinquere in renib. & quom…
…te posit.
…od in Floren.teo multa superuacan…
…ine extrudenda.
…rio.
…icit. Barnaboris aquam dilauit.
Villensem perpetuo minime …
…t non saepe, vagantur frequent…
…perscribit.
…fricanda antequam vel in …
…Tocula aquarum exhauriant.

…NIS.

…ratum CIↃ. IↃ. LXX…

…su Superiorum.